

ВІТЧИЗНЯНІ І ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА»

DOMESTIC AND FOREIGN APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF “PROFESSIONAL CULTURE”

Стаття присвячена розгляду питання трактування поняття «професійна культура» у різних галузях науки.

На підставі аналізу інформаційних джерел розкрито сутність понять «культура» та «професійна культура». Встановлено, що поняття «культура» має філософське походження і відображає історичний рівень розвитку суспільства й людини, виражений у матеріальних і духовних цінностях, у системі соціальних норм, ставлень до себе, інших, до природи.

Розглянуто науково-методологічні підходи до трактування поняття «культура», серед яких: філософський, антропологічний, соціологічний, інтегралістичний, аксіологічний, діяльнісний, історичний, особистісно-творчий, семіотичний; структуралістський і гуманітарний.

Виокремлено і розглянуто функції феномена «культура» в суспільстві: креативна, комунікативна, сигніфікативна, нормативна, релаксаційна. Обґрунтовано зв'язок культури і діяльності, оскільки діяльність окреслює предметну сферу культури, відображає її зміст. Підкреслено гуманістичну спрямованість культури, орієнтованість на підтримання відносин між людьми, дотримання ними відповідних суспільних норм.

Виокремлено основні положення, які розкривають змістове наповнення поняття «культура» (гуманістичність; людиноцентризованість; діяльність як джерело розвитку культури; спосіб і результат діяльності людини). Окреслено види культури: естетичну, моральну, професійну, політико-правову, економічну, екологічну, побутову, фізичну.

Проаналізовано походження і зміст поняття «професійна культура». Розглянуто особливості трактування цього поняття у соціології, психології, педагогіці. Формування професійної культури майбутніх фахівців розглядалося в межах запровадження і реалізації культурологічного підходу в освіті в таких аспектах: аксіологічному, технологічному і особово-творчому.

На підставі узагальнення напрацьованих вітчизняних і закордонних учених було встановлено, що професійна культура є складовою загальної культури особистості, охоплює професійні знання, уміння і навички, цінності, установки, необхідні для високоєфективної професійної діяльності, виявляється у способах діяльності, спілкування та прийняття рішень.

Ключові слова: культура, професійна культура, особистість.

Domestic and foreign approaches to interpreting the concept of “professional culture” are the subject of this article, which explores the issue in various fields of science. Through an analysis of information sources, the essence of the terms “culture” and “professional culture” is revealed. It is established that the concept of “culture” has a philosophical origin and reflects the historical level of society and human development, expressed in material and spiritual values, social norms, attitudes towards oneself, others, and nature.

Scientific and methodological approaches to interpreting the concept of “culture” are examined, including philosophical, anthropological, sociological, integrative, axiological, activity-based, historical, personal-creative, semiotic, structuralist, and humanitarian. The functions of the phenomenon of “culture” in society are distinguished and discussed, including creative, communicative, significant, normative, and relaxing functions. The relationship between culture and activity is substantiated, as activity delineates the subject area of culture and reflects its content. The humanistic orientation of culture is emphasized, oriented towards maintaining relationships between people and adhering to relevant social norms.

The main provisions that reveal the content of the concept of “culture” are identified, including humanism, human-centeredness, activity as a source of culture development, and the way and result of human activity. Types of culture are outlined, including aesthetic, moral, professional, political-legal, economic, ecological, household, and physical cultures.

The origin and content of the concept of “professional culture” are analyzed, and the peculiarities of interpreting this concept in sociology, psychology, and pedagogy are considered. The formation of the professional culture of future specialists is discussed within the framework of introducing and implementing a cultural approach to education, in such aspects as axiological, technological, and personal-creative.

Based on the generalization of the works of domestic and foreign scholars, it has been established that professional culture is a component of the overall culture of the individual, encompassing professional knowledge, skills, and abilities, values, attitudes necessary for high-performance professional activity, and manifested in ways of activity, communication, and decision-making.

Key words: culture, professional culture, personality.

УДК 37.013.74:008

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.31>

Федоренко О.І.,

докт. пед. наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки
та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Забора А.В.,

канд. наук з фіз. вих. та спорту, доцент,
професор кафедри тактичної
та спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Аналіз сучасних досліджень і публікацій.

Вивчення сучасної педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про посилену увагу науковців до проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців різних галузей. Концептуальні засади формування професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей висвітлено в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних

дослідників Г. Балл, І. Бех, А. Вілсон, Т. Глушман, Л. Зеліско, І. Зязюн, І. Іозіс, К. Клакхон, А. Кребер, О. Пілевич, О. Попчук, С. Сливка, І. Хоржевська, С. Шумовецька, В. Ягупов та інші.

Огляд психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить, що для розуміння поняття «професійна культура», необхідно визначити,

передусім, підходи до розуміння самої категорії «культура».

Мета статті – проаналізувати вітчизняні і зарубіжні підходи до тлумачення феномену «професійна культура».

Виклад основного змісту. Культура є складним суспільним феноменом. Вона впливає на працю, побут, дозвілля, менталітет, спосіб життя як всього суспільства в цілому, так і окремої особистості. Розвиток культури тісно пов'язаний з прогресом людства, його перспективами, важлива запорука людської цивілізації, збереження загальнолюдських цінностей.

Поняття «культура» є складним і неоднозначним. Культура в різних її проявах є об'єктом і предметом вивчення значної кількості наук як суспільно-історичних (історія, філософія, археологія, етнографія та ін.), так і соціальних (педагогіка, психологія, соціологія та ін.). Кожна з цих наук відтворює своє розуміння та уявлення про цей феномен. В цілому налічують від 150 до 250 визначень цього поняття в різних галузях, а всього у світовій науковій літературі їх близько 500.

Слід зазначити, що філософський фундамент феномена «культура» закладено в наукових працях Е. Баллера, П. Друкера, А. Кребера, К. Клакхона та ін. Для філософії на відміну від інших наук властиво, по-перше, розгляд культури в її загальних рисах, тобто з світоглядних позицій, по-друге, під кутом зору з'ясування її місця в суспільстві та історичному процесі в цілому.

У «Філософському енциклопедичному словнику» поняття «культура» (лат. Culture – «обробіток», «обробляти») – історично вихідне значення – обробіток і догляд за землею; догляд, поліпшення, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних сил і здібностей людини; сукупність способів і прийомів організації та поступу людської життєдіяльності; виховання, розвиток, загалом вдосконалення [15, с. 313].

У філософському словнику соціальних термінів культура визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації [14]. Термін «культура» вказує на відмінність людської життєдіяльності від біологічного життя, а також на якісну своєрідність конкретних проявів цієї життєдіяльності.

У широкому розумінні поняття «культура» можна визначити як історичний рівень розвитку суспільства й людини, виражений у матеріальних і духовних цінностях, у системі соціальних норм, ставлень до себе, інших, до природи. У вузькому сенсі «культура» є виразником рівня освіченості, вихованості людини, а також рівня оволодіння певною галуззю знань або діяльності.

В Українському педагогічному словнику [2, с. 182] «культура» визначається як сукупність

практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і виражаються в результатах діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької). Водночас культура – це рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння певною галуззю знань або діяльності.

Отже, ємність й універсальність поняття «культура» дозволяє розглядати її поліваріантно, багатогранно: як зріз суспільного життя, характеристику рівня розвитку суспільства і особистості, систему суспільно регулятивних норм, механізм трансляції досвіду, феномен самодетермінації тощо.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиної позиції щодо сутності та структури культури. Відсутність єдиного універсального погляду на феномен культури зумовлена різноманітними підходами щодо її трактування, серед яких: філософський, антропологічний, соціологічний, «інтегралістичний»; аксіологічний, діяльнісний, історичний, особистісно-творчий, семіотичний; структуралістський і гуманітарний (В. Багацький, Т. Гриценко, А. Кондратюк, Л. Кормич, Т. Мельничук, С. Сироватський та ін.).

Так, філософський підхід характеризує культуру як систему відтворення та розвитку людини. У межах такого підходу складовими культури вважають ідеї та їх матеріальне втілення. Антропологічний підхід трактує культуру як систему артефактів, знань та вірувань, що є її складовими. Для соціологічного підходу характерна нормативність, оскільки в межах цього підходу культура – це система цінностей та норм, що опосередковують взаємодію людей; соціальний інститут, що надає суспільству суто людської системної якості і відрізняє його від природи. В межах цього підходу складовими культури є цінності, норми, закони та ін. З позицій «інтегралістичного» підходу, культура – це метасистемна діяльність людей, складовими якої є предметні та організаційні форми цієї діяльності [7].

У межах аксіологічного підходу культура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей створених людством. З позицій діяльнісного підходу, культура – це сукупність форм і способів діяльності людини, історично закріплених у людській практиці і суспільній свідомості, а з позицій особистісно-творчого підходу – сукупність особистісних якостей людини, що обумовлюють міру її розвитку як суб'єкта творчої діяльності. Семіотичний підхід трактує культуру як специфічну мову або знакову систему [7].

Структуралістичний підхід визначає «культуру» як сукупність соціальних елементів – носіїв ціннісних відношень, що регулюють людську діяльність.

При гуманітарному підході культура розглядається як процес, що поєднує всі види людської творчості і регулюється людиною [15].

Залежно від підходу, в межах якого розкривається зміст досліджуваних феноменів, можна виокремити функції феномена «культура» у суспільстві.

Так, захисна функція культури полягає в тому, що за допомогою зафіксованих у культурі суспільних досягнень людство розширює можливості з адаптації до довкілля. Креативна – це функція перетворення і засвоєння миру, завдяки чому людство розширює середовище проживання. Комунікативна функція культури полягає у передаванні інформації у будь-якому її вигляді. Сигніфікативна функція – це функція приписування значущості предметам та явищам дійсності: поширюючи сферу засвоєння миру, людина поширює галузь предметів, що визначаються і оцінюються. Завдяки цій функції культура виступає усвідомленим уявленням про світ. Нормативна функція позначає, що саме культура є створеною людством сукупністю норм, стандартів, правил поведінки людей, водночас вона є умовою їх тиражування, розповсюдження в суспільстві. Релаксаційна функція культури – це функція зняття суспільного напруження (свята, ритуали, фестивалі і т.ін.) [7].

Різноманіття проявів культури обумовлено різноманіттю людської діяльності. Структурування культури як системи передбачає виокремлення за її носієм: загальнолюдської (або світової), національної культури, культури соціальної групи, територіальної культури та культури окремої людини. З погляду філософії визначати культуру можна з різних позицій і відношень до суспільства, і дій людини, і у її традиційній формі, і в структурах діяльності [15].

Дослідники звертають увагу на різні аспекти такого багатогранного явища як культура. Всі вчені відзначають гуманістичну спрямованість культури, її орієнтованість на підтримання відносин між людьми, дотримання ними відповідних суспільних норм.

Зокрема О. Рудницька вважає, що культура людини визначається багатством набутих соціально-людських якостей (знань, умінь, ідеалів та ін.), що відрізняють її від світу природи [12].

Поняття «культури» Т. Глушман аналізує як гармонію культури знання, культури творчої дії, культури почуттів і спілкування [1].

О. Пілевич також звертає увагу на діяльнісний аспект культури. Він зазначає, що культура не зводиться тільки до діяльності (бо охоплює, окрім актів діяння, духовні обрії людини, її внутрішній досвід, ідеальний образ буття, прагу краси та бажання бути не засобом, а самоціллю), саме діяльність є умовою ґенези смислових потенціалів «життєвого світу», його ціннісно визначених

утворень. Діяльність окреслює предметну сферу культури, конфігурації її змісту [8].

Серед безлічі визначень поняття «культура» є одне, яке, на наш погляд, являється більш доречним враховуючи тенденції розвитку людства на початку XXI століття: «Культура – це спосіб діяльності людини по оволодінню світом». Існує загальновизнаний поділ культури на матеріальну, соціальну і духовну. Матеріальною культурою вважається все, що відноситься до взаємостосунків людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. Під соціальною культурою розуміється ставлення людей один до одного, побудова стосунків в соціальних групах, система статусів і соціальних інститутів. Духовна культура – це суб'єктивні аспекти життя людей, ідеї, установки, цінності і способи поведінки, що орієнтуються на них [17].

Незважаючи на велику кількість визначень поняття «культура», можна виокремити такі основні положення:

- суть культури – гуманістична, людиноцентрована, творча, що полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей стосовно кожної людини;
- продуктом і одночасно творцем культури є людина;
- головним джерелом культури є діяльність людини;
- культура включає в себе способи і результати діяльності людини.

Якщо розглядати культуру в різних формах суспільного життя, то мова йде про такі її види: естетичну, моральну, професійну, політико-правову, економічну, екологічну, побутову, фізичну. До кожної з названих видів культури можна застосувати загальне визначення культури як специфічного засобу організації і розвитку людської діяльності, відображеного в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі соціальних норм, в духовних цінностях, у відношеннях людей до природи, між собою, до себе. Але кожний з вищевказаних видів має свою специфіку.

Поняття «професійна культура» вперше почали розглядати у соціології – соціології праці, соціології культури та соціології соціальних інститутів і організацій. Серед перших досліджень, що порушують проблематику професійної культури, були праці О. Конта, Г. Спенсера, Р. Оуена, Г. Лебона та ін. У XX столітті ці питання вивчали такі провідні соціологи, як П. Бурдьє, М. Вебер, Ю. Габермас, Е. Дюркгайм, Дж. Мердок, Т. Парсонс.

Соціологи розглядають поняття «професійна культура» в аспекті соціалізації особистості, як характеристику соціально-професійної якості суб'єкта праці, спосіб формування і докладання його соціальних сил. Як зазначає, І. Іозіс, основою соціалізації є відтворення і передача культури наступним поколінням, оскільки культура не

набувається біологічним шляхом, а відбувається шляхом засвоєння тих моделей поведінки, які члени суспільства визнають і передають як певний взірець у спадщину іншим [6]. Професійна культура певним чином регламентує і регулює поведінку та діяльність людини у межах професії.

У вітчизняній педагогіці поняття «професійна культура» отримало широке поширення у 80-их роках ХХ століття. Це було поєднано з розробкою культурологічного підходу, з позицій якого розглядалось багато педагогічних процесів і явищ.

Суть поняття «професійна культура» особистісному рівні, на думку авторів Т. Глуштман, І. Іозіс, О. Пономарьова, О. Попчук, пов'язано із оволодінням необхідними професійними знаннями, навичками й уміннями, професійним досвідом, ступенем інтеграції професійних і соціальних якостей особистості; здатністю застосовувати сукупність найбільш раціональних способів, прийомів роботи в різних ситуаціях, що складаються в процесі діяльності й забезпечують її високу ефективність. У своєму реальному функціонуванні професійна культура особистості виступає, насамперед, як сукупність конкретних соціально-значущих професійних дій та особистісних характеристик фахівця.

Термін «професійна культура» підкреслює, що культура розглядається у контексті певної професії, визначає її специфічність та предметний зміст, впливає на якість її здійснення. У «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» термін «професійна культура» визначений як:

– цілісна, складноієрархічна система професійної структури особистості, що складається і функціонує у взаємодії двох форм: об'єктивної (мобікультурні об'єкти та реалії) та суб'єктивної (відбиток культури у свідомості);

– колективне програмування людського розуму, яке відрізняє членів даної групи людей від іншої;

– специфічна сукупність засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей у професійному середовищі, які вони виробляють в сумісній професійній діяльності;

– система колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників – професіоналів. При цьому професійна культура формується як важливий механізм взаємодії, що допомагає людям жити в професійному середовищі, зберігати єдність і цілісність науково-практичної діяльності [13].

В «Енциклопедії освіти» [4, с. 724] зазначено, що професійна культура охоплює сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють процес, діяльність людини. Основу професійної культури становлять знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях.

На ціннісний аспект професійної культури звертають увагу І. Бех, І. Зязюн, В. Сухомлинський та

ін. Узагальнюючи позиції вчених в аксіологічному контексті, можна сказати, що професійна культура є сукупністю духовних цінностей, смислів, духовних традицій, духовних потреб і інтересів, цілей, ідеалів, культурних норм, обрядів, традицій різних соціальних верств і груп. Як система норм і правил культура у такий спосіб регулює відносини у професійній сфері та характеризує рівень і якість професійної діяльності людини.

Професійна культура є також інтегрованим соціо професійним феноменом, результатом людської діяльності в різних сферах життя, показником освіченості та вихованості людини, показником оволодіння певною галуззю знань у певній сфері професійної діяльності.

Психологи (І. Хоржевська, В. Ягупов та ін.) визначають феномен «культура» як систему духовних форм забезпечення життєдіяльності людини, як сукупність знань, здібностей і звичок, вірувань, моральних установок та ін., засвоєних людиною як членом суспільства. Дослідники зазначають, що культура є механізмом регуляції поведінки людини завдяки цій системі, її можна визначити через систему цінностей особистості: культура визначає, наскільки людина готова залишатися самою собою, не перетворюючись на конформіста. На думку зарубіжних дослідників (Е. Сміт, А. Вілсон), культура – це набір установок, цінностей, уявлень і моделей поведінки, що розділяються групою людей та передаються від покоління до покоління. Це соціопсихологічний конструкт, який поєднує такі психологічні феномени, як моральні цінності, установки, уявлення і поведінка. У психологічному контексті поняття «культура» трактують як гармонійне поєднання знань, творчої дії, культуру почуттів і спілкування. Психологи підкреслюють, що культура є основою і одночасно результатом поведінки людини, її рівень впливає на її думки, емоції, мотивацію.

У сучасній педагогіці поняття «професійна культура» поєднано із запровадженням культурологічного підходу у професійну освіту.

Концептуальні положення культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу в контексті цього підходу в умовах навчання за різними профілями розроблено такими дослідниками як Г. Балл, І. Бех, Л. Зеліско, І. Зязюн, Н. Нічкало та ін.

Культурологічний підхід передбачає вирішення освітніх завдань на основі культурних традицій, що склалися в конкретному суспільстві, відповідають особливостям і менталітету нації. Культурологічний підхід як методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності має три взаємопов'язані аспекти дії:

– аксіологічний аспект культурологічного підходу обумовлений тим, що кожному виду людської діяльності, як цілеспрямованій, мотивованій,

культурно організованій, властиві свої підстави, оцінки, критерії (цілі, норми, стандарт т. д.) та способи оцінювання;

– технологічний аспект культурологічного підходу пов'язаний із розумінням культури як специфічного способу людської діяльності;

– особово-творчий аспект культурологічного підходу обумовлений об'єктивним зв'язком індивіда і культури. Індивід є носієм культури, тож у зв'язку з цим в руслі особово-творчого аспекту культурологічного підходу освоєння культури слід розуміти як проблему зміни самої людини, її становлення як творчої особистості.

Аналіз наукової літератури (І. Іозіс, О. Пономарьов, О. Попчук, С. Сливка та ін.) дозволяє зробити висновок, що професійна культура розглядається як вищий рівень підготовленості фахівців, яка інтегрує глибоку обізнаність у відповідній галузі професійної діяльності, пов'язана із дотриманням норм і правил етичної поведінки в колективі, здатністю ефективно спілкуватися, взаємодіяти та працювати у команді при вирішенні професійних завдань. Інтегруючою основою для підготовленості фахівців виступає ціннісно-сенсова складова, яка виконує мотиваційну та регулятивну функцію.

С. Шумовецька визначає професійну культуру фахівця як «інтегративне системне утворення, що характеризує спосіб його професійної діяльності, охоплює сукупність ціннісних орієнтацій, світоглядних та спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, визначає професійний тип мислення, поведінку в професійному середовищі, професійні моделі взаємодії і спілкування» [16, с. 106]. У структурі професійної культури майбутнього фахівця авторка виокремлює ціннісний, пізнавальний, комунікативний, діяльнісний та професійно-особистісний компоненти.

В. Гриньова підкреслює, що професійна культура має дві форми прояву: статичну й динамічну. Статична форма має прояв як репродуктивний рівень професійної культури, що забезпечує її стабільність у певних життєвих і професійних ситуаціях, але не забезпечує її подальший розвиток. Динамічна форма професійної культури має прояв в уміннях реагувати на зміни в навколишній дійсності й оточенні, змінювати й удосконалювати себе у відповідності зі змінами навколишнього середовища, використовуючи набуту систему цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі створюються умови для розвитку особистості та її професійної культури в процесі професійної діяльності, яка повсякчас змінюється [3].

Розглядаючи феномен «професійна культура», вчені виокремлюють у структурі різні компоненти, в першу чергу, це професійні знання, уміння,

навички, здатності (О. Пілевич) [8], професійну моральність (пріоритети та принципи поведінки), професійну компетентність (професійні знання), професійну майстерність (професійні вміння), професійно-значущі види особистісної культури, механізми соціокультурної самоідентифікації (Л. Зеліско) [5], сукупність світоглядних і спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, почуттів ціннісних орієнтацій особистості, які виявляються в її предметно-трудої діяльності і забезпечують її ефективність (В. Гриньова) [3], як особистісне утворення, інтегровану єдність знань, умінь, досвіду та цінностей, що формуються, виявляються та вдосконалюються в різноманітних видах професійної діяльності й спілкування (Т. Глушман) [1], як комплекс спеціальних знань, умінь, навичок і здібностей, професійних цінностей, володіючи якими фахівець певної галузі стає майстром своєї справи, професіоналом (О. Попчук) [10], як сукупність принципів, норм, правил, методів, що склалися історично та регулюють професійну діяльність людини (О. Пономарьов) [9], як спосіб творчої самореалізації особистості в різноманітних видах діяльності та спілкування (О. Рудницька) [12] та ін.

Отже, натепер склався інтегрований багатоаспектний підхід до визначення суті феномена «професійна культура» – філософський, соціологічний, педагогічний, культурологічний, ціннісний, діяльнісний. Поняття «професійна культура» використовують для аналізу специфічної якості діяльності фахівця та характеристики специфіки і предметного змісту професії. Більшість сучасних досліджень трактують професійну культуру як суспільний, соціальний та особистісний феномен, що має діяльнісну та ціннісну природу. Професійна культура є необхідним елементом загальної культури фахівця як особистості, визначаючи специфічні цінності, норми, стереотипи, установки його професійної діяльності.

Проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що професійна культура як особистісна характеристика фахівця виявляється в світосприйнятті, моделях поведінки, в етичному ставленні до інших, поєднується з етичними нормами, професійною компетентністю, спонукаючи людину до високого професіоналізму.

Різноманітність трактувань цього поняття зумовлена як складністю самого феномена, так і різними науковими підходами. Узагальнення напрацьованих учених дозволяє стверджувати, що професійну культуру слід розглядати як складову загальної культури особистості, як складну особистісну характеристику, що охоплює професійні знання, уміння і навички, цінності, установки, необхідні для високоефективної професійної діяльності, та виявляється у способах діяльності й прийнятті рішень. При чому професійна культура є найважливішим системоутвірним фактором

становлення фахівця, яка забезпечує ефективне виконання завдань професійної діяльності, гармонію професійних відносин, особистісний розвиток, високоякісне прогнозування, успішне професійне зростання.

Отже, одним з найважливіших завдань сучасної вищої професійної освіти повинно стати пошук ефективних шляхів і напрямів удосконалення процесу формування у майбутніх фахівців професійної культури під час їх навчання у ЗВО, що являється перспективним напрямком подальших досліджень і яке потребує подальшого вивчення та впровадження в системі вищої професійної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глушман Т. М. Феномен професійної культури фахівця в наукових дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 44. С. 103–110.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Гриньова В. М. Професійна компетентність учителя: суть, структура, умови формування : навч. посіб. Харків: Вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2011. 109 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Зеліско Л.І. Культурологічна освіта майбутнього юриста : монографія. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-та ім. В. Стефаника, 2010. 233 с.
6. Іозіс І. Поняття «професійної культури» у сучасній науці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 289–297.
7. Культурологія : навч. посіб. / Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю., Сироватський С. А., Мельничук Т. Ф. та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 392 с.
8. Пілевич О. А. «Культура», «Професійна культура» як базові категорії дослідження професійної культури майбутнього економіста. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2014. Вип. 7. С. 41–46.
9. Пономарьов О. С. Професійна культура в системі категорій філософії освіти. *Науковий вісник. Сер.: «Філософія»*. Харків : Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2007. Вип. 26. С. 21–27.
10. Попчук О. В. Теоретичні аспекти дефініції феномена професійної культури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 13. С. 404–410.
11. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
12. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
14. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В.П. Андрущенко. Харків: Корвін, 2002. 672 с.
15. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
16. Шумовецька С. П. Сутність, структура й особливості змісту професійної культури офіцера-прикордонника. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця: Нілан ЛТД, 2019. Вип. 60. С. 105–110.
17. Kroeber A., Klaxon K. Culture. critical review of concepts and definitions. *Journal of Counseling and Development*. 1996. Vol. 41.1. Jan. P. 59–71.
18. Wilson A. Professional Identity and Culture. Association of American Colleges and Universities, 2001. 137 p.